

Війна маніфестів

Після переходу Івана Мазепи на сторону шведського короля Карла XII московський цар Петро I миттєво вжив упереджувальних заходів із дискредитації гетьмана та його прибічників. У ніч на 27 жовтня 1708 року він розіслав десятки указів до свого командування, козацьких полковників, до Війська Запорізького, до митрополита Київського, Галицького і Малої Росії Йосипа Кроковського, архієпископів Гетьманщини. Всі ці укази були однакового змісту: «про зраду Мазепи», – з єдиною відмінністю у зверненні, тобто кому адресувались.

У наступних за часом царських указах і маніфестах були чітко прописані всі «провини» гетьмана. Ці документи видрукували сотнями примірників, у тому числі й в друкарні Києво-Печерської Лаври (до середини листопада – близько 5 тисяч). Відозви московського царя читали по містах і селах України, виголошували у проповідях священники.

Мазепа був звинувачений у намірі передати Україну Польщі й увести унію. Але саме Петро I 1701 року обіцяв Польщі містечка середнього Подніпров'я разом із Черкасами й Чигирином, а у 1705 році, всупереч протидіям Мазепи, визнав Правобережну Україну частиною Польщі.

З початком Північної війни населення України було обкладене поборами на користь московського війська. В указі Петра I «всьому Малоросійському народу» Мазепу звинувачено в надмірних поборах, які цар обіцяв відмінити. Це був вмілий хід із зомбування населення, щоб дискредитувати гетьмана. Згідно з указами царя, московське військо, розташоване на теренах Гетьманщини, повністю утримувалося коштом місцевого населення. При цьому Петро I чітко розписав, яким повинен бути щоденний раціон московського вояка: хліб, вино, пиво, м'ясо, сало, масло, різні крупи і таке інше.

Щоб ще більше вплинути на свідомість українців Петро I організував анафему Мазепі та мазепинцям, порушивши церковні канони. 31 жовтня 1708 року цар у листі до митрополита Рязанського Стефана Яворського наказав «Мазепу...публично в саборной церкви проклятию предать». І все ж, знаючи, якою пошаною користувався гетьман серед ієрархів церкви, цар змушений був визнати, що Мазепа «був великим будівничим святих церков».

У маніфестах Петро I вдався й до шантажу. В «Указі до військової старшини, яка перейшла з Мазепою до шведів» від 1 листопада 1708 року цар поставив ультиматум покинути гетьмана у місячний термін до 1 грудня, інакше

«...чины и маетности и пожитки их будут отобраны и розданы верным за службы. Також жены и дети их взяты и сосланы будут в ссылку. А кто из них пойманы будут, и те, яко изменники казнены будут смертью без пощады».

У розлогодому «Указі до всього малоросійського народу» від 6 листопада 1708 року цар дав вказівки застосовувати тактику випаленої землі: перед приходом супротивника до невеликих містечок і сіл покинути населені пункти, спаливши їх і знищивши весь провіант. Під страхом смертної кари населенню заборонялось читати універсали Карла XII й Мазепи та продавати для союзної армії продовольство, провіант. Отже, Петро I розпочав широку пропагандистську кампанію, яку Борис Крупницький влучно назвав «війною маніфестів».

Гетьман Мазепа теж звертався до українського населення і запорожців із листами, маніфестами, обґрунтовуючи причини виступу проти московського царя й союзу зі шведським королем, наголошуючи на традиції українсько-шведських зв'язків, зокрема на союзі Богдана Хмельницького зі шведським королем Карлом X. Союзник Мазепи Карл XII у зверненні до українського народу роз'яснював, що буде з населенням під владою Москви: «Ми закликаємо жителів цієї країни поглянути на катівні, що їх лаштують у Москві... Така сама доля чекає всіх тих, що вже зігнули шию під московське ярмо. Тому справжні патріоти мусять усі як один об'єднатися під проводом Мазепи, щоб звільнити батьківщину». Але ці маніфести не справили значного впливу на населення, яке було налякане кривавими розправами в Батурині, Лебедині, Глухові.

Московський цар Петро I діяв на упередження й використав усі засоби впливу на українське населення: «...пропаганду, обіцянки й погрози, цивільні церемонії й церковні обряди, зневагу й знуцання, кари і найжорстокіші тортури, страти, меч і вогонь, - все кинула Москва в 1708 році проти гетьмана Мазепи та його однодумців, а разом і проти всіх прагнень українського народу до волі й незалежності. І це залишилося залізною традицією московського імперіалізму аж до сього дня», - констатував український історик Олександр Оглоблин. Такі ж технології використовує сучасна Росія. «Війна маніфестів», яку вів Петро I проти Мазепи, «за своїм духом, стилем та змістом мало чим відрізняється від інформаційної війни як складової агресії Володимира Путіна. Хіба тільки непорівняльними є суто технічні можливості», – зазначає сучасний український історик Віктор Брехуненко.